

Polscy studenci farmacji na Uniwersytecie Dorpackim w świetle badań prof. Jadwigi Brzezińskiej

Jadwiga Brzezińska, *Rola Uniwersytetu w Dorpacie w kształceniu polskich studentów farmacji (1802–1918)*, Wrocławska Drukarnia Naukowa PAN, Kołobrzeg, 2017, ss. 904.

Doktor Jadwiga Brzezińska jest od dłuższego czasu również znana za granicą jako świetny historyk farmacji. Po tym jak napisała dysertację dotyczącą Uniwersytetu w Poznaniu, została honorowym członkiem Polskiego Towarzystwa Farmaceutycznego oraz sekretarzem Sekcji Historii Farmacji. Jest członkiem Międzynarodowego Towarzystwa Historii Farmacji. Ogłosiła liczne publikacje w polskich i zagranicznych czasopismach, brała udział w Międzynarodowych Kongresach Historii Farmacji (w Pradze, Heidelbergu, Paryżu, Sztokholmie, Florencji, Lucernie, Sinai, Edynburgu, Sewilli, Wiedniu, Berlinie i Warszawie), a także w innych międzynarodowych kongresach. Wygłaszała również referaty na wielu krajowych konferencjach, sympozjach i kongresach. Jako członek Polskiego Towarzystwa Farmaceutycznego rozwijała współpracę z zagranicznymi historykami farmacji, m.in. z Rumunii, Węgier, Niemiec i Włoch. Pani Brzezińska otrzymała wiele polskich odznaczeń: Złoty Krzyż Zasługi, Medal im. Ignacego Łukasiewicza, medal od prezydenta Bolesława Komorowskiego, jest traktowana przez środowisko naukowe jako ambasadorka polskiej farmacji, otrzymała również wiele wyróżnień zagranicznych: z Rumunii, Włoch oraz Francji. Jako pierwsza Polka otrzymała Medal Carmen Frances, przyznany jej przez Międzynarodową Akademię Historii Farmacji w Paryżu (2013). We wrześniu 2017 r. została mianowana honorowym członkiem Międzynarodowego Towarzystwa Historii Farmacji.

Omawiane dzieło Brzezińskiej jest bardzo obszerne, dlatego można wspomnieć tutaj tylko o jego głównych elementach, w szczególności wyjaśniające znaczenie farmacji na Uniwersytecie w Dorpacie zagranicznemu czytelnikowi.

Historia farmacji w Dorpacie jest często kojarzona tylko z nazwiskiem Dragendorffa i jego odczynnikiem [roztwór jodobizmutanu potasu (KBiI₄)], stosowany do wykrywania alkaloidów – przyp. tłum.]. Książka Jadwigi Brzezińskiej pokazuje w piękny sposób, że jest to bardzo ograniczone ujęcie¹.

1 Tym niemniej ostatnio zostały opublikowane prace w języku niemieckim, które rzucają nowe światło na tę kwestię. Zob. E. Roussinova, *Deutsche Einflüsse auf die Entwicklung der Pharmazie im Russischen Kaiserreich: ein Handbuch*, Aachen, 2016; A.S. Ziegler, *Pharmazie an der Kaiserlichen Universität zu Dorpat*, „Geschichte der Pharmazie” t. 61, 2009, s. 66–71.

W XIX w. większość studentów z Rosji oraz z Krajów Nadbałtyckich, należących wówczas do Państwa Carów, uczyło się na ówczesnym Cesarskim Uniwersytecie w Dorpacie, dzisiejszym Tartu w Estonii, do początku XX w. studiowało tam około 500 polskich studentów farmacji. Wielu z nich wniosło później znaczący wkład do polskiej farmacji. Powody atrakcyjności tej uczelni były rozmaite, do głównych czynników należały: swobody studenckie oraz nieobecność *numerus clausus*.

Książka rozpoczyna się od wnikliwego, ogólnego rozdziału dotyczącego studentów farmacji w Dorpacie. Autorka zaczyna od przedstawienia wymagań stawianych kandydatom, następnie wspomina pierwszych farmaceutów, m.in. norymberczyka Sebastiana Cossarta, przedstawia historię Instytutu Farmaceutycznego pomiędzy 1843 i 1918 rokiem, wspomina jego nauczycieli, statuty, osiągnięcia naukowe, wykłady, położenie, budynki, wyposażenie, bibliotekę, program studiów, egzaminy, kształcenie na innych wydziałach, botanice, fizyce, medycynie, itd. Pani Brzezińska przedstawia w dalszej części starania o zapewnienie pełnego akademickiego wykształcenia studentom farmacji: prof. Julian Trapp (1819–1908), nauczyciel w Petersburgu (Akademia Medyko-Chirurgiczna), postulował w 1869 r., by wszyscy studenci farmacji powinni posiadać maturę, oraz aby studia trwały trzy lata. Ten projekt został przyjęty, w 1870 r. w Petersburgu, a następnie na wszystkich uczelniach rosyjskich. Podobne poglądy mieli również prof. Georg Dragendorff i prof. Marceli Nencki, profesor w Bernie, później w Petersburgu. Zgodnie z nowymi wytycznymi, od 1909 r. kobiety powinny były studiować i pracować z mężczyznami.

Książka dotyczy również związków polskich studentów z profesorami, na przykład tymi, którzy się wyróżniali, z Georgiem Dragendorffem, a także ich sytuacji w Dorpacie. Większość studentów było nieco starszych niż na innych wydziałach, sporo pochodziło z ubogich rodzin. Jadwiga Brzezińska przeprowadza również dogłębną analizę z zakresu historii społecznej i gospodarczej – gdy omawia warunki przyjęcia na studia, koszty nauki (czynsze, podróże, książki), stypendia, konkursy, odznaczenia i medale, organizacje studenckie oraz stowarzyszenia naukowo-farmaceutyczne. W pracy nie zostało zaniedbane również to, co dziś nazywa się „gender studies”: znaczenie kobiet na prywatnym uniwersytecie prof. Rostowcewa w Dorpacie (1908–1918), początki feminizacji zawodu w XIX w. będącej następstwem transformacji ekonomicznych i społecznych, rolę wojen w tym procesie (liczba mężczyzn spadała). W toku badań ustalono również, że pierwsze aptekarki pochodziły z rodzin farmaceutycznych.

Dalej w pracy nie brakuje również aspektów prozopograficznych. Lista biografii polskich studentów, którzy uczyli się w Dorpacie, wzbogaca temat. Należy wspomnieć tutaj przede wszystkim postać i życie Mariana Ambrożego Stępowskiego (1867–1946). Początkowo studiował w Dorpacie, a następnie, z polecenia prof. Nenckiego, w Szwajcarii u prof. Aleksandra Tschircha, gdzie ukończył studia w 1903 r., po przedstawieniu pracy *Vergleichend-anatomische Untersuchungen über die oberirdischen Vegetationsorgane der Burseraceae, Dipterocarpaceae und Guttiferae mit besonderer Berücksichtigung der Sekretbehälter* [Badania anatomiczno-porównawcze nad nadziemnymi organami wegetacyjnymi Burseraceae, Dipterocarpaceae i Guttiferae, ze szczególnym uwzględnieniem zbiorników na wydzieliny. – przyp. tłum.]. Podczas studiów w Bernie Stępowski przystąpił do polskiego związku młodzieży „Zet”, podziemnej organizacji łączącej polską młodzież, którego celem było odzyskanie przez Polskę niepodległości, a po wybuchu Pierwszej Wojny Światowej

był członkiem Legionów Polskich. Stępowski łączył zainteresowania polityczne i kulturalne z działalnością badawczą. Bardzo aktywnie działał przy rozwoju rozgłośni radiowej, radio odcisnęło się na całym jego życiu. Był on również posiadaczem wartościowej kolekcji exlibrisów. Podczas niemieckiej okupacji mieszkał w Warszawie i w dalszym ciągu pracował jako spiker radiowy, miał również kontakty z organizacjami podziemnymi. Powstanie warszawskie z 1944 r. przeżył w swoim mieszkaniu. Był deportowany przez Niemców, jego mieszkanie zostało zniszczone i stracił zbiory sztuki oraz bibliotekę. W lutym 1945 r. powrócił do Warszawy, gdzie zmarł w 1946 r.

W publikacji zamieszczone zostały ważne załączniki, na przykład lista tematów zadań w nagrodach konkursowych, statystyki, wykaz ilustracji oraz pokaźny spis literatury. Pracę uzupełnia użyteczne angielskie streszczenie. Podejmując temat polskich studentów farmacji w Dorpacie/Tartu, dzięki wnikliwemu wglądowi w uniwersytecki system farmaceutyczny, Jadwiga Brzezińska wkracza na nowy, prawie niezbadany obszar badań z zakresu historii farmacji. Zakres czasowy rozprawy dotyczy okresu wielkich zmian w organizacji studiów oraz w praktyce farmaceutycznej, również w Państwie Carskim i w Polsce. Omawiane w książce kręgi tematyczne często dotyczą stale obecnych zagadnień w historii farmacji, będących uniwersalnymi problemami, na przykład kwestii dopuszczenia kobiet do studiów. Do wartości omawianej rozprawy należy również to, że Brzezińska osadza te zagadnienia w szerokim kontekście historycznym: dogłębnie omówiony został temat pionierów oraz dalszego rozwoju, dlatego praca dostarcza ogólnej wiedzy dotyczącej polskiej farmacji tamtych czasów.

Praca oferuje również wiele w kwestii biografistyki polskiej farmacji, ponieważ życiorysy omawianych osób, które zostały wyczerpująco przedstawione, rzadko są wspomniane w pracach biograficznych, na przykład w zachodnich publikacjach dotyczących tej tematyki. Warto podkreślić są również obszerne badania literaturowe, z wykorzystaniem archiwaliów oraz innych źródeł.

Można również wspomnieć, że autorka wykrystalizowała z prowadzonych przez siebie badań ogólne kwestie historyczno-społeczne i oraz dotyczące polityki związanej z wykonywaniem zawodu farmaceuty. Dlatego publikacja dostarcza istotnych treści pogłębiających zrozumienie polskiej historii tamtych czasów.

Uważam pracę Jadwigi Brzezińskiej za szczególnie ważny wkład w historię farmacji wschodnioeuropejskiej i życzę jej wielkiego sukcesu.

Tłum. z niemieckiego Marcin Dolecki

François Ledermann
Instytut Historii Medycyny, Wydział Medyczny
Uniwersytet w Bernie

Paulina Oszajca
Szwajcarskie Towarzystwo Historyków Farmacji (Schweizerische Gesellschaft für Geschichte der Pharmazie SGGP)